

НЎХАТ УРИҒЛАРИНИ СУВ ШИМИШИНING АХАМИЯТИ THE IMPORTANCE OF WATERING PEAS SEEDS.

доцент **Мустанов С.Б.**

E-mail: mustanovsobir1958@gmail.com

ТДАУ Самарқанд филиали.

Мустановова З.С.

Самақанд вилоят экология ва атроф муҳитни муҳофаза бошқармаси.

Хусанбоев.А.Б.

ТДАУ Самарқанд филиали.

Annotation. In recent years, at a time when the climate is warming, temperatures are rising sharply, desertification of arid areas is observed, the cultivation of pea crops on irrigated lands is bearing fruit. Water is needed for the seeds to germinate, and how much or how little water they absorb is very important.

Keywords: swelling force, pulses, seed swelling, cracking of the seed coat, plants, soil particles, emergence on the soil surface.

Аннотация. Кейинги йилларда иқлимнинг исиб бориши, ҳароратнинг кескин кўтарилиши, лалми худудларни чўллашиши кузатилаётган бир даврда, нўхат экинни суғорилаётган ерларда етиштириш самара бермоқда. Уруғларнинг униб чиқиши учун сув керак бўлиб, сувни қанчалик кўп ёки кам шимиб олиши жуда муҳимдир.

Калит сўзлар: шимиш кучи, дуккаклар, уруғларнинг бўртиши, уруғ пўстини ёриши, ўсимликлар, тупроқ заррачалари, тупроқ юзасига чиқиши.

Кириш. Нўхат экини қурғоқчиликка чидамли дуккакли- дон экини бўлганлиги сабабли, уни лалми ва шартли суғориладиган ерларда ҳам экиб, ундан юқори ҳосил олиш мумкин.

Сўнги йилларда иқлимни глобал ўзгариши, ҳароратни кескин кўтарилиши, лалми худудларни чўлланиши кузатилаётган бир давирда, аҳолини дон ва дуккакли –дон экинларига булган талабини қондириш мақсадида нўхат экинни суғориладиган ерлада етиштириш самара бермоқда.

Уруғларнинг униб чиқиши учун авваломбор сув керак. Уруғлар сувни ўзига шимиб ола бошлайди. Уруғларни зўр куч билан бўртиши уларнинг уруғ пўстини ёришга олиб келиши эса тупроқ заррачаларини суриб, тупроқ юзасига чиқишга имкон беради.

Уруғлар униб чиқиши уруғда тўпланган озиқ моддалар сувли муҳитда бўлади. Маълумки, ҳар бир экин турининг қуруқ уруғлари таркибида брғланган сувлар бўлади, жумладан нўхатда ҳам. Лекин бу сув моддалар алмашинуви жараёнида иштирок этмайди. Натижада уруғ униб чиқиши олдидан уз вазнига нисбатан маълум бир миқдорда сувни шимиб олиши шарт.

Тадқиқотлар объекти ва услублари. Сўнгги йилларда нўхат экини суғориладиган майдонларда ҳам экилиб ҳосил олинаётганлигини ҳисобга олиб, суғориладиган майдонларда етиштирилган нўхат навларининг уриғин сувни шимиш жадаллигини лаборатория шароитида ўргандик. Тажриба 22-25⁰ С ҳароратда ўтказилди. Тажриба объекти сифатида хўраки нўхатнинг Лаззат, Ўзбекистаская-32, Юлдуз навлари ва умид нав намунаси ҳамда хашаки нўхатнинг К – 295 ва К – 96 нав намуналари илк бор ўрганилади.

Биз бу тажрибамиздан нўхат навлари уруғларининг 22 – 25⁰С ҳароратқанча миқдорда сув шимиб олиш қобилиятини аниқлашда ҳар бир соатдакузатиб бордик. Тажриба 3 такрорийликда ўтказилди. Бу эса уруғларининг униб чиқиши учун зарур бўлган сув шимиш миқдорини аниқлашга имкон бердию

Жадвада келтирилган маълумотлардан кўриниб турибдики, нўхат навлари уруғи сувни маълум бир вақтда ҳар хил шимиб олиб, дастлабки биринчи соатда кўп миқдорда сувни ўзлаштиради, яъни бунда, хўраки навлар 33,2 – 42,3 хашаки навлар 8,7 – 12,5 % ҳамда иккинчи соатда хўраки навлар 14,7 – 17,3% хашаки навлар 10,9 – 13,4% миқдоргача сувни шимиш қобилиятига эга. Тажрибани қолган вақитларда яъни, вақит ўтиши билан кейинги соатларда ўзлаштирилган сув миқдори учинчи соатда хўраки навлар 13,4 – 16,0%, хашаки навлар 8,6 – 9,9 %, тўртинчи соатда хўраки навлар 12,0 – 12,9% хашаки навлар 7,5 – 9,0 % миқдорда сувни ўзлаштираган бўлса, кейинги соатларда сувни ўзлаштириши пасайиб бориши кузатилди ва ўн биринчи соатга келиб сувни ўзлаштириш хўраки навларда нолга тенглашган бўлса, хашакинўхат навлари сувни ўзлаштириши 19 соат давом этди ва ўнинчи соатлардан сўнг соатлар орасида сувни ўзлаштириш даражасида фарқ камайиб борганлиги намоён бўлди.

Сувни ўзлаштириш кўрсаткичи бўйича хўраки навлар орасида Лаззат нави ўзининг энг тез сувни ўзлаштириши бўйича юқори уўрсаткичга эришди, яъни, ўнинчи соатга бориб 108,3% сувни ўзлаштираган бўлса, Ўзбекистонская – 32 нави ўнинчи соатда 106,4%, Юлдуз нави ўн икки соатда 106,0% ва Умид нави ўн икки соатда 104, сувни ўзлаштиради. Хашаки навлар хўраки навларга нисбатан сувни ўзлаштириш суръати жуда паст эканлиги намоён бўлди. Хашаки нўхатни К-295 нав намунаси ўн тўқизинчи соатга бориб 99,7 % сувни ўзлаштираган бўлса К-296 нав намунаси эса 100,5% сувни ўзлаштириши намоён бўлди.

Хулоса қилиб, хўраки нўхатнинг уруғ пўсти юпқа ва таркибида оқсил миқдори кўп бўлганлиги учун ўз вазнига нисбатан 104,4 – 108,7% гачф сувни шимиб олди. Хашаки нўхат намуналари уруғида аксинча, уруғ пусти қалин ва оқсил миқдори кам, шу сабабли сувни шимиш жадаллиги ҳам навларидан паст бўлиши тажрибаларда кузатилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Балашев Н.Н. Мировые тенденции производства и потребления пшеницы. Зерновые культуры, 1003 №8 58 стр.
2. Бобомуродов З.С., Хамдамов.И.Х., Савкина.Л.В. пшеница комовая культура. Сельское хозяйство Узбекистана, 1996 №6, 11 стр.
3. Бобохужаев.И., Узаков.П. Тупрокшунослик. Тошкент. 1995, Мехнат.401-405 б.
4. Хамдамов.И.Х., Мустанов.С.Б., Суғориладиган ерларда пшеница етиштиришнинг илимий асослари.
5. Доспехов .Б.А. Практику по земледелию. Москва Колос 1977, 46 стр.
6. Методика Поливных и вегетационных опытов хлопчатником в условиях орошения.

7. Милов В.И. Содержание и качество белка семенах некоторых сортов нута. Селекция и семеноводство. 1947. №3. 3 стр.